

## Основні терміни та поняття

**Принципи кваліфікації злочинів** — це загальні начала, вихідні положення, котрими слід керуватися при встановленні відповідності між фактичними ознаками скоєного й ознаками, закріпленими у кримінально-правовій нормі, при пошуку статей кримінального закону, якими передбачено відповідальність за злочин. На підставі таких принципів здійснюється вибір кримінально-правової норми, що передбачає скоєне діяння, доводиться необхідність застосування саме цієї норми та процесуально закріплюється висновок, що діяння охоплюється саме обраною нормою. Таким принципам властиві як усі риси цілого — правових принципів — так і специфічні риси, що зумовлюються процесом правозастосовної діяльності.

**Принцип офіційності.** Кваліфікація злочинів є оцінкою скоєного від імені державних органів, уповноважених на застосування кримінального закону, а кваліфікація, здійснена у вироді суду, — від імені держави. Тож правові наслідки тягне за собою лише кваліфікація, що дана органами дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду у відповідній процесуальній формі. Так звана, неофіційна кваліфікація, що її здійснюють інші учасники процесу (науковці, студенти, окремі громадяни) кримінально-правового значення не має; її авторитет полягає лише у вагомості аргументів, висунутих на користь певного рішення.

**Принцип точності.** Діяння кваліфікується за статтею кримінального закону, що найбільш точно описує його ознаки. В разі, коли стаття кримінального закону, за якою кваліфікується діяння, викладена в іншій редакції, зазначається редакція закону від якої дати застосовується в цьому конкретному випадку. Здійснення кваліфікації злочинів передбачає вказівку на статтю кримінального закону, а якщо стаття містить у собі частини чи пункти — то й на відповідну частину або пункт. Формулюючи обвинувачення, вказують усі наявні ознаки відповідного злочину. Якщо

аналізуються нормативно-правові акти інших галузей права (за наявності бланкетних диспозицій), то треба визначити статтю, пункт, параграф, які передбачають допущене порушення, та розкрити їхню суть, що допоможе при формулюванні обвинувачення.

**Принцип об'єктивності.** Кваліфікацію здійснює особа, що провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя самостійно. Вказівки щодо кваліфікації діяння можуть бути дані лише в порядку, передбаченому законом. При кваліфікації злочинів виходять зі встановлених у процесуальному порядку обставин справи, а не з власних здогадок, припущень або вподобань. Одночасно необхідно керуватися кримінальним законом, актами його офіційного тлумачення, а не своєю суб'єктивною оцінкою скоєного та розумінням закону

**Принцип недопустимості подвійного інкримінування.** Конституція України закріпила загальноправовий принцип «non bis in idem», передбачивши в ч. 1 ст. 61, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те ж правопорушення. Стосовно кваліфікації злочинів цей принцип повинен мати таку інтерпретацію: посягання не може кваліфікуватися за статтею Особливої частини КК, якщо інша норма з інкримінованих цієї ж особи, повністю охоплює скоєне.

**Офіційна (легальна) кваліфікація** (від лат. «*legalis*» — законний) — це кваліфікація злочину, котру здійснюють уповноважені на те державою особи (працівники органів дізнання, слідчі, прокурори та судді). Така кваліфікація закріплюється в процесуальних документах (постановах, протоколах, обвинувальних висновках слідчого, обвинувальних вироках або ухвалах суду) та породжує певні юридичні наслідки, що мають обов'язковий характер. Тільки вона має правове значення, оскільки є підставою для порушення кримінальної справи, проведення досудового слідства, висування обвинувачення, віддання до суду, винесення обвинувального вироку тощо.

**Неофіційна (доктринальна) кваліфікація** (від лат. «*doctrina*» — учення) — це відповідна правова оцінка, що дають її окремі громадяни, адвокати, журналісти, науковці в наукових статтях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, у виступах на наукових конференціях тощо. Така кваліфікація не має обов'язкового характеру, але може братися до уваги суб'єктами офіційної кваліфікації, впливати на розвиток науки кримінального права та законодавчу діяльність, формувати правові погляди суспільства тощо.

**Об'єкт кваліфікації** — це діяння, що підлягає кримінально-правовій оцінці. При цьому кримінально-правова оцінка поширюється не тільки на злочинні посягання, а й на інші діяння, що схожі на злочини (наприклад, малозначні діяння, адміністративні чи дисциплінарні проступки тощо). Тільки тоді, коли процес кваліфікації завершений, можна стверджувати, що ми маємо справу саме зі злочином, тобто суспільно небезпечним посяганням, передбаченим певною заборонною нормою кримінального закону. Критерієм того, що діяння слід кваліфікувати як злочин, є реальне заподіяння значної шкоди чи створення потенційної загрози (поставлення в небезпеку) заподіяння такої шкоди. Навпаки, коли діяння є очевидно правомірним, суспільно прийнятним або є об'єктом інших галузей права, воно не може кваліфікуватися як злочин.

**Суб'єкт кваліфікації** — це органи, що здійснюють кримінально-правову оцінку діяння (йдеться про офіційну кваліфікацію, що дається органами дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду). Перелік, повноваження, права й обов'язки органів і осіб, які здійснюють офіційну кваліфікацію, закріплюється кримінально-процесуальним законодавством та іншими нормативно-правовими актами. Водночас неофіційну кваліфікацію можуть здійснювати адвокати, журналісти, науковці та, за великим рахунком, будь-які пересічні громадяни, однак вона не є обов'язковою.

**Зміст кваліфікації** — це те, що становить її сутність, з приводу чого розпочинається та заради чого здійснюється така діяльність, тобто це оцінка

скоєного з позицій кримінального закону як злочину чи незлочинної поведінки

**Підстави кваліфікації злочинів** — це обставини, що в часі мають існувати на момент початку процесу кваліфікації та прямо стосуються оцінки конкретного діяння. Це певні факти, які вже встановлені та зафіксовані, незмінювані положення, в той час, як передумови кваліфікації — це тільки шлях до них.

**Фактична підстава кваліфікації злочину** — обставини справи, що трапилися насправді, стали відомими правоохоронним органам, набули процесуального закріплення та, внаслідок цього, підлягають кримінально-правовій оцінці: де, коли, ким, за яких обставин, з використанням яких знарядь (засобів), яким способом вчинено злочинне діяння, які шкідливі наслідки воно потягнуло, ким вчинено, як проявилось суб'єктивне ставлення особи до скоєного тощо. На думку Б. Курінова, фактичною обставиною кваліфікації злочину слід визнавати конкретний життєвий випадок (суспільно небезпечне діяння)

**Юридична (нормативна) підстава кваліфікації злочину** — це юридичний склад злочину, що міститься в кримінально-правовій нормі. Створюючи юридичний склад злочину, законодавець оголошує певну поведінку особи злочинною, тобто «перетворює» певний тип суспільно небезпечної поведінки на злочин певного виду. Лише юридичний склад злочину дає підстави у процесі застосування кримінально-правових норм дійти висновку, який конкретно злочин вчинила особа

**Об'єкт злочину** — це охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди чи створюючи загрозу завдання такої шкоди. У кримінальному праві найбільш поширеною є триступенева класифікація об'єктів «по вертикалі». Згідно з нею, розрізняють загальний, родовий і безпосередній об'єкти. Відмітною рисою такої класифікації є те, що вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, її окремі групи та конкретні суспільні відносини

повною мірою відповідають взаємовідносинам філософських категорій «загального», «особливого» («спеціального») та «окремого» («конкретного»). Усе це дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення.

**Предмет злочину** — це речі матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється злочин; це — факультативна ознака, що виявляється не в усіх злочинах.

**Суб'єктивна сторона злочину** — це внутрішній (імпліцитний) прояв суспільно небезпечного посягання, що дає уявлення про психічні процеси, які відбуваються у свідомості винної особи під час вчинення злочину, та характеризується певною формою вини, мотивом, метою й емоційним станом.

**Мотив злочину** — це усвідомлене спонукання особи, що викликало в неї рішучість вчинити злочин; це інтегральне психічне утворення, що спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою (наприклад, крадіжка вчиняється тільки з корисливих мотивів, незаконне звільнення працівника з роботи — з особистих мотивів, хуліганство — з мотивів явної неповаги до суспільства).

**Мета злочину** — це уявлення особи про бажаний результат, досягнути якого вона прагне, скоюючи злочин (скажімо, метою диверсії є ослаблення держави, метою фіктивного підприємництва — прикриття незаконної діяльності чи здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, метою бандитизму — напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб).

**Емоційний стан** — це сукупність емоцій і переживань, які були в особи під час вчинення нею злочину (приміром, стан сильного душевного хвилювання при вчиненні умисного вбивства чи тяжкого тілесного ушкодження).

**Виклад фактичних обставин справи** — це формулювання фактичного складу діяння, тобто конкретний опис поведінки особи й інших

юридичних фактів, які встановлено (процесуально доведено) та мають кримінально-правове значення й у системному поєднанні утворюють фактичний склад злочину.

**Складання формули кваліфікації** — це здійснення вказівки на статті Особливої, а за певних умов — і Загальної частини КК, якими передбачено вчинене діяння, через використання скорочених і умовних позначень.

**Обґрунтування кваліфікації** — це діяльність відповідних органів держави щодо підтвердження прийнятого рішення про кваліфікацію злочину за певною нормою (нормами) КК (воно полягає в наведенні доказової бази, формулюванні логічних і несуперечливих висновків тощо).

**Механізм кваліфікації злочинів** — це комплексна система, що подає уявлення про основні складові частини, функціональну побудову й порядок процесу кваліфікації злочинів.

**Стадії** — це певні ступені (фази) в розвитку кваліфікації злочинів. Усі стадії кваліфікації злочинів є рівноцінними, серед них не виділяють стадій головних і другорядних, первинних та вторинних тощо. Кваліфікація має пройти всі стадії, оскільки відсутність хоча б однієї з них свідчить, що процес кваліфікації не відбувся взагалі чи був не завершеним. Стадії ж поділяються на етапи.

**Етапи** — це окремі моменти, частини, складові процесу кваліфікації злочинів. Етапи кваліфікації мають виділятися в межах окремих її стадій. Між окремими стадіями й етапами кваліфікації злочинів існує діалектичний зв'язок.